

Miklya Luzsányi Mónika

ÉLETFOGYTIG

A szavak értelmét nem ismerte, képes volt mégis moccsanatlan némasággal órákon át figyelni az öregembert. A nagyanyját munkában találta mindig, feszes derékkal hajladozott a virágágyások között, a bicikli hátsó üléséről az anyja le sem emelte, a mondat már a feje felett, olyan vagy, mint apád. Nem tudott mit kezdeni vele, megtanulta már, hogy a szó mindenkinek mást jelent, neki a hiányt leginkább, a sötét kapuboltban felvillanó fehér zakót, az átjárható teret. Eltűnését próbálta az anyja megmagyarázni, pedig a gyerek értett mindent, apja sohasem tartozott hozzájuk igazán, egy villanás csupán ég és föld között, ahogy jön, aztán elmegy megint. Míg beszélt, az anyja egy pillanatra sem nézett rá, tekintete körülötte repdesett, nem értette zavarát, apád itt nem boldogult, bezáródott körülötte minden, nem kötötte már ide semmi.

– Tudom. Elrepült.

A fogalmak igazán Laca bá megjelenése után veszítették el jelentésüket, megkérhetnélek, hogy szólítsd apának, csapta arcon az anyja hangjában feszülő ingerültség, csak nézett fel rá döbbenten, de hiszen nem ez a neve. A gyerek tudatában a nevelőapja akkor negálódott véglegesen, amikor kimondta végre, apa, a kiüresedett szó mögül Laca bá vigyorgott rá, nem név, hiába akart másra gondolni, csak ez járt az agyában, nem ez a neve. Lineárisra zsugorodott a végtelen idő, apja örök jelenvalósága múlttá vált, helyét Laca bá negatív jelenléte töltötte be.

– Olyan vagy, mint apád – ezzel a mondattal szólította meg a nagyanyja, amikor csak találkoztak, a gyerek várt, hátha mond még valamit az öregasszony, de hiába, elfordult tőle mindig ugyanazzal a hirtelen mozdulattal, aztán megigazította a fejkendőjét, emelte a kapát vagy az ásót, a gyerek csak a feszesen tartott hátát látta, s reménykedett, észreveszi végre.

– No menj, üdvözdöd nagyapádat, örülni fog neked.

A gyereket úgy lopta ki néha az anyja, ha Laca bá megtudta, ordítva csapkodott, minek viszed ahhoz a naplopó zsidóhoz.

– Csak a nagyapja.

Egyedül Jutta mamával lehetett leszerelni Laca bát, az öregasszonyt még ő is tisztelte, felfordult volna rég a vén zsidó, ha nem dolgozna rá, fel, mondta a gyerek anyja, és elharapta a mondatot. Amikor leemelte a gyereket a bicikliről a kapuban, csak egy pillanatra villant össze a tekintetük, aztán még feszesebbre húzta a derekát, indult a kertbe dolgozni, a gyerek anyja tudta, hogy most kellene utánaszólni, nem jön vissza soha. De nem volt szíve hozzá, s az öregasszony rendre, hétről hétre kimosta a fia ingeit, ha hidegre fordult az idő, elővette a télikabátját, nyáron a fehér, lenvásznon felöltöt, a konyhában frissen terített asztal várja, ha éppen most érkezne meg. Az üres tányér mellett terítették neki mindig, fehérre váltak a körmei, úgy szorította az asztal szélét, hogy a hiátusba bele ne zuhanjon, a nagyanyja sosem evett velük, folyamatosan dolgozott, meddig akarja még ezt csinálni, mikor veszi észre, hogy megszabadulhatna a munkaszolgálatától.

– Sohasem szabadul.

A gyerek már a konyhában érezte a faggyúgyertya szagát, ha szerencséje volt, a gyer-

tya fénye sem libbent meg, mikor benyitotta az ajtót a nagyapja szobájába, s meghúzta magát a küszöbön. Szólni nem mert, az ismeretlen nyelv dallamára teste önkéntelenül előre-hátra járt, a gyertya fényében a szoba falai sötétben oldódtak fel, pórusaiban, idegvégződéseiben feszült a várakozás, hangtalanul, befelé szívott levegővel ismételte az öreg után a sorok végét.

Nagyapja szájából a szavak egyenként, súlyosan hullottak a töredezett, sötét hajópaddlóra, bórúh sém, hétszer tekerte karjára az imaszíjat, áldva legyen dicsőséges neve mindörökké, fel sem emelte a fejét, mégis tudta, hogy a gyerek megérkezett, az imaszíj belevágott a ráncos bőrbe, milyen mázlid volt, öregem, akkor nem fogott gyanút senki, milyen mázli, mazl tov, a jókívánság mindörökre összekapcsolódik a csecsemősírással, bocsáss meg nekem, Örökkévaló.

Még csak zsigereiben érezte a veszélyt '38-ban, a fia születésekor, eljegyezlek magamnak, örökkévaló szerelemmel jegyezlek el, jó csillagzat alatt született, mázli tov, éljen szerencsésen, de alig egy évre rá, amikor abban a bajor kisvárosban járt, élesen szembesült vele. A nyálkás macskakövek fölött szürkén borultak össze a házak, korán esteledett, a katonasapkás kölyköket az utca elején észrevette azonnal, a gyomra görcsbe rándul ma is, de szégyellt kitérni, sag nach mir, ich bin ein sau Jude, mintha nem is a saját hangja lenne, idegen artikuláció, vőátem hádvékim báádájnoj elajhéhem, tanítsd meg ezeket a fiadnak is, beszélj róluk, ha otthon vagy, és ha úton jársz, ha lefekszel, és ha felkelsz, hogy hosszú ideig élj, és éljenek a fiaid is, nem tehetett mást, tovább kellett vinni az életet, a hamis keresztlevelek beszerzése már akkor sem volt egyszerű, és ti, akik ragaszkodtok a ti Istenetekhez, legyetek áldottak mindenkor.

A várost, ahova költöztek, úgy választották meg, hogy lehetőleg ne ismerje őket senki, már az első estét a Fiumében mulatta végig, Árpád atyánk ne féltsd ősi nemzedet, a Kárpáti védvonal megálljt parancsol a vörös hordának, csapott a vállára Zavrovecz Géjza, de ti azért csak jobb, hogy idehúzódtatok, csendes város ez, elporzik a fejünk felett a háború, észre se vesszük, magyar ajakról csak magyar szó fakadjon, bórúh áró ádájnoy elajhénuh, két kezébe vette a fia arcát, nem, kisfiam, nem, mi atyánk, ki vagy, a mennyekben, szakállát, a fia göndör fürtjeit is levágták, a lányok haját koszorúba fonták, magyar szívet magyar dolmány takarjon, nem csak a kappeléket, az írásokat is elégették mind még Törtelen, a fiadra nézz, élni kell, ne sírj, Judit, feszes derékkal vezette a gyerekeket a vörös téglás templomba, térdhajítás az oltár felé, az atyának és a fiúnak nevében, a templom előtt parolázott a tiszt urakkal, mise után ugye, meghívhatlak egy konyakra, gyónom a Mindenható Istennek és néked, atyám, legyen meg a te akaratom, ámen.

Nem számított rá, hogy összefut velük, azt hallotta, hajnalban viszik őket, akkor meg fényes nappal volt, a Piac utcán vágott át éppen, lefordulni sem jutott ideje. Nem ismerhette itt senki, hirtelen leszegte a fejét, mégis az arcához kapta a kezét idegesen, pedig csak egy pillanatra villant össze a tekintetük azzal a gyerekkel, ott a sorban, a frissen borotvált bőr selymesen simult az ujjai alá, az arcszesz illata a pórusaiban még, nem akart feltűnést kelteni, fegyelmezte magát, a fejét sem emelte fel, nem futott, csak kilépett. A borbély székében nyugodott meg, ahogy a tükörbe nézett, Kereszthúry István, Magyarlaki Júlia, nemzetisége magyar, vallása római katolikus, hájím kulhem hájajm, áldott vagy te, Urunk, Örökkévaló, hogy életben vagyunk mindannyian ezen a napon. Nem akarta tudni, mi történik a téglagyárban, bár Zavrovecz beszámolt neki mindig a pénzverdében történekről, konyakot rendelt inkább, egy teljes rundot a Fiume közönségének, nem érdekelnék a zsidók, rohadjanak meg a pénzverdében, hajnalra már részeg volt, mint az igáskocsis, végigördítették Zavroveczcel az Andrassy

utat, tud szeretni a magyar szív igazán, élesen kontrollálta önmagát még részegen is, vigyáznia kellett minden gesztusára, egy rosszul intonált mondat végzetes lehet, kit szeretnénk, ha téged nem, szép hazám, érted élünk, égünk, lángolunk, mi teérted honfiszívet áldozunk.

Mikor a gyerek belépett a szobába, először nem látott semmit, csak a gyertya fényében hajladozó alak ütemes ingását vélte felfedezni. A tárgyak lassan nyerték vissza kontúrjaikat, a falon egy képre emlékszik élesen, komoly nézésű, fehér egyenruhás férfi, repülni készül, a gyertya fényében már lendíti a szárnyait, elrugaszkodik épp, olyan vagy, mint apád, értelmezhetetlen, apja magas volt és fekete, a gyerek kicsi és szőke, hogy lehetne olyan. Irtózott attól, amikor az öreg feléje fordul, pedig szerette a nagyapját, még a szakállát és a könnyeit is, de csak így, távolról, az ajtón épp hogy belépvé, a küszöb távolságtartásával. Imádkozni sem tudott, nem tanították soha, Isten létéről nem voltak fogalmai, dogmái még kevésbé, kitekerem a vén zsidó nyakát, ha valami maszlaggal tömi a gyerek fejét, de a nagyapja nem tanította őt soha semmire, csak a mondatok dallama ivódott be a tudatába, a katonacsizmák ütemes becsapódását sem hallotta, de a szakállra gördülő szavak feszes ritmusát érzékelte, bórúh átó ádjánoj.

A háborúról nem beszéltek a gyerekeknek soha, arról sem, hogy az apjának miért kellett elhagynia az országot, a némán artikulált mondatokat próbálta értelmezni, reflexeibe íródott az ismeretlen nyelv, pórusaiba a sorvégi intonáció, az imaszíjat háromszor csavarta a középső ujjára, vőérasztihli löájlm, vőérasztihli, igazsággal, szeretettel, irgalommal és hűséggel jegyezlek el, az ölelésre lendülő kar kimondhatatlan viszolygással töltötte el, pedig szerette az öreget, örökre eljegyezlek magamnak, hogy megismerd az Örökkévalót, a te Istenedet, sírt, ahányszor meglátta.

– Miért nem lettél fiú?

Válaszolni nem tudott, a szavak jelentését nem osztották meg vele, kioldalgott inkább nagyanyjához a kertbe, hangtalanul, befelé szívott levegővel recitálva a mondat végi szót, ámén, ámén.

MATY RADNAJA

A nagy fekete autó gyakran megállt a házuk előtt, bossza meg, itt a Sipos, ne rázd már annyit a seggedet a tükör előtt, hanem lódulj, pedig utálta a tükröt, sortot akart meg dorkót, mint a lakótelepi gyerekek. Fára mászni még Trúdi kertjében sem engedték, de még így is az anyai nagyanyjánál volt leginkább otthon, gyere le, kincsem, leesel. Anyja magas sarkú cipői fáradtan kopogtak a veranda kövén, a gyerek a padlásfeljáróban ült, hallott minden szót, amit beszélgettek, tudta, mindig csak róla, hiába hívom, nem jön elő, megy a saját feje után, a gyerek anyja idegesen kapta homlokához a kezét, csak lakáskulcsot hagyott el többet, mint selyemszalagot, hiába öltöztetem. A tükörben idegen lány, utálta, nem is azt nézte, hanem az anyját, szép volt, ahogy végimentek a Tanácsköztársaságon, mind forogtak utána a férfiak. Még felnőttként is hallotta Trúdi elharapott mondatát, az apja vére, látta a mozdulatot, ahogy anyja idegesen homlokához kapja a kezét, hiába.

– Meg nem válthatod.

Sipos dudált hármat, vágott egy fintort a selyemszalagos lánynak, odalent várta a Volga, a mai kiszállásra magunkkal visszük a kis elvtársnőt is, a hátsó ülésre bevágta a lazacszeműeket, most már aztán hallgassatok. Siposnak huncut szeme volt, az egészen kicsi kölyökkutya nézése ilyen, hová megyünk ma, Miklós elvtárs, mindig csak reggel tudta meg az úti célt, sose hamarabb.

A lazacszeműek ott feküdtek a Volga hátsó ülésén, nem tudta, nem is érdekelte, melyiket honnan hozta Laca bá, egyforma volt mind. Mikor összepakolt a nagy borjúbőr bőröndbe, meg sem kérdezte már, mit hozzon, fekete kenyeret kért úgyis mindig, csak kellett volna azt zabáljad a lágerben hat évig, okádnál még a szagától is, nyomta a kezébe a kis csomagot, mikor megérkezett, mit szeretsz rajta, kemény ez már, mint a kő. Nem bontotta ki, a csomagolást figyelte meg először, selyempapír, zacskó, barna, szürke zsírpapír, némelyik meg újságba volt göngyölve. A zsebébe rejtette gyorsan, s futott volna ki az udvarra, de az új babák bámultak ki a celofános díszdobozból, halott kisasszonyok, Laca bácsi figyelte, örül-e, hát örült.

– Köszönöm.

A galamb a lépcsőház korlátján ült, nézte, ahogy kibontja a kenyeret, ahogy a tenyérére emeli, megízleli a szagát. Ismerte az országot, mielőtt a szájába vette volna az első falatot. A maradékot a sárga klinkertéglára szórta, felcsipegette az utolsó morzsát is, azután megemelte szárnyait, és elrepült. A gyerek hosszan nézett utána, valakinek etetni kell téged is.

Szerette a Volga széles, bársonyhuzatos ülését, a sötétbíbor szövetben kék pöttyök bújtak meg, feketék majdnem, negatív csillagok, azt hitte, hiba, csak később jött rá, hogy ez a mintázata, tűpettyes, mondta az anyja, finoman bordázott, tűpettyes bársony. Laca bá visszafelé már mindig részeg volt, ha nem aludt, gajdolt, Volga, Volga maty radnájá, Volga ruszkájá riká.

Mikor oroszórán tanulták a dalt, ő már kívülről fújta, csak a fordításnál akadt el, minden szót ismert, primitív a szerkezet, mégis csak lassan állt össze a fejében, engem a Párt szült új életre, Sipikém, nézett ki az ablakon Laca bá, tizenkilenc voltam, mikor hadifogságba estem, ha be nem iskoláznak, ott fagyok meg Leningrádban.

A kiszállásokra gyakran magával vitte Laca bá, hadd lásson világot a gyerek.

A halgazdaságot utálta legjobban. A halakat kézzel meg lehetett fogni, olyan sűrűn voltak a tóban, ha alánézett a csónaknak, lelátott a tó fenekére, egymás mellé szorultak a víz alatt, jó a kapás, Miklós elvtárs, integetett át a halgazdaság elnöke a szomszéd csónakból, látta, ahogy fuldokolnak, némelyik még a csónakba is beugrott, hátha megmenekül. A parton már rakták a tüzet, az asszonyoknak Sipos is segített, aztán beült a melegedőbe a többi sofőr közé.

Talán más lett volna minden, ha a rendőrségre is Sipost küldi maga helyett Laca bá.

A rockkoncerten gumibottal verték be őket a rohamkocsiba, mi a fasz nem kell nektek, a kurva anyátok, a rúgás gyomron találta, bocs, nem neked szántam, ölelte meg a vállát Marik Paja a rohamkocsiban, beleszaladtál a surranómba. Nézte a srác acélbetétes bakancsát, az apja hozta nyugatnémetből, gyomrára szorította a kezét, amit a háttára kapott a gumibottal, az nem fáj, meg se kékült, felfogta a bőrdzseki, de a rúgás betalált, hétrét görnyedt sokszor utána is, úgy utálta magát, képtelen volt lemenni a többiek közé, hiába füttyültek fel az emeletre, hiába várták a Körös-parton.

A koncert után a nagy ruházás az őrön kezdődött, tenyéréllal csapta szájon a rendőr, hirtelen kapta el a kezét, vörös csík maradt a nyomán, mikor megismerte, jobban megijedt, mint ő, te kis bűdös ribanc, mit keresel itt, dadogott, megyek, szólok apádnak.

– Nem kell!

Mikor Laca bá megérkezett a Volgával, ordítani szeretett volna, nem megyek, de hallgatott. Az autóban előregörnyedt, legalább megköszönnéd, amit érted tettem, a gyomortájéki rúgás fájt legjobban, hiába akarta visszatartani, nem ment, vörös kozmoszban negatív csillagok, széles sugárban hányt, nem vesznek fel sehova, ha ki nem hozlak, hiába vagy a gyerekem, két öklendezés között kopte ki a mondatot:

– Nem vagyok.

Roskadozott a csónak, mikor visszatértek a halászatból, a parton az asszonyok várták őket bontókésekkel, a gyerek tudta, hogy most nem keresik egy ideig, eloldalgott a nádas felé, valami rossz nejlont húzott maga után, meg a lazacszeműeket. A zsák száját nem tudta bekötni, arccal fölfelé buktak fel a babák a vízből, mint megannyi őrült ofélia, sárga, barna, fekete hajuk lebegett a nádas vizén, műanyag szemmel bámultak az égre, nem kell, nem kell tőled semmi, hát akkor ott dögöljete meg. Futva tette meg az utat a Volgáig, a kákacsomókon többször felbukott, a fekete kenyér kátrányíze a nyelve alatt, hány országot vettél már így a szádba, mindet ismered, talpa alól kicsúszott a föld, nem kiáltott segítségért, várta, hogy elmerül, vége.

Csak az iszap kavarodott fel, ahogy elzuhant, a víz térdig sem ért.

Sipos a kocsinál posztolt, látom, bejártál ungot-berket, a melegedőben, a vaskályhánál szárogatta a ruháit, aztán hamarosan hozták Laca bát is, a lazacszeműek eltűnését észre sem vette, Volga, Volga maty radnájá, vagy nam nádá mnoga znaty. Ott nyugodott meg a fekete autóban, hallotta Trúdi elharapott mondatát, az apja vére, látta a mozdulatot, ahogy anyja idegesen a homlokához kapja a kezét, meg nem válthatod, kitágultak a negatív csillagok a túpettyes bársonyon, rendben van, kis elvtársnő, csipentett rá Sipos a huncut kölökkutyaszemével, akkor indulhatunk.

Gál Ferenc

ÍZELÍTŐÜL

Hát ezért jó, hogy hazautazol
két-három hetente. Kisírhatom magam,
azután mászkálhatok a városban,
mikor a hold félig már megkerülte.
Beszívhatom az elforduló hüstömb illatát,
meghallgatom az ügyeletes részegét,
önellátásra rendezkedem be.
Mint aki tőkáját felélte,
jó vagyok magamhoz, és ládáimat
felnyitom a vassal. Magam köré
pakolom az ajándéknak látszó
tárgyakat egyre táguló körökben.
A kedvenceimet kicsomagolom a puha
papírból, és a lámpa felé tartom.

Megkeresem helyüket a szobában,
és részben megszokásból be is jelölöm
a valaha víztaszító padlón.

EGY RÉGI ELŐADÁSRÓL

Jól éreztem magam a falóban.
Behúztam a csapóajtót díszes
társaim mögött, és hanyatt feküdtem.
A dobszón át is hallottam a nagyúr
horkantásait, ahogy a jobb falatokat
leküldte. Az a néhány mondatom
a jóslat természetéről direkt
főlöskéges volt. Inkább engedtem
az emlékeknek abból az időből,
mikor még én is beavatott voltam:
a szobrokról frissen lefaragott
törmeléken topogtam epikus
várakozással, és törvénytelen fiammal
emeltem az ünnepek fényét.
Csak a finálé alatt tomboló
közönség térített magamhoz.
Társulatunk a tűzijáték fedezékében
távozott a színről, hozzám senki
nem szólt. Egész éjszaka haladtunk,
jó tempóban, és ma már úgy érzem,
hogy nem is a legrosszabb irányba.

AZ EGYKE DALAIBÓL

Hagyjuk az asztrálestet.
Nem vagyunk vadászok,
félelmünk alaktalan,
és naponta utánzásra csábít.
Ahogy hajnalban a minden
lázálomban otthonos aranyból

egy göröngyöt a lepedőre ejtek,
szinte már haragszom
az összegömbölyödött lányra.
Ahogy a folyó sík vidéki partján
a velem kiháló családdal ebédelek,
összeszámolom, hogy milyen szájakat
festett már magának.
Eszembe jut néhány pillanat,
amikor mindegy volt, hogy létezik-e
öröm következmények nélkül,
és egyetlen szempontból rangsorolom őket.

Benedek István Gábor

BRÓDY – TÍZSZÉR

Bródy Sándor (1863–1924) már életében fénylő legenda volt. Mit számított e tüneményes sugárzás mellett az alkotás, a riport, a regény, a novella, a színház? – e műfajokban fejezte ki gondolatait –, hiszen léte maga volt a Mű, a betű itt csak ráadás. Kortársai megéreztek: benne valami páratlan koncentrációban jelentkeznek az idő határpontjai, a volt és a lesz, s arra hivatott, hogy az avíttat modernné varázsolja – új látásmóddal, érzésekkel, felszabadított érzelmekkel.

Olykor maga sem bírta a tempót, családai, kielégítetlenségei egyszer az öngyilkossáig űzték. Aztán még kétszer meghalt: egyszer már kissé kopottan, rozogán, amit – ő, a szép és hódító férfi – megadóan várt, s Rembrandt bőrbe bújva próbált fölkészülni a visszavonhatatlanra. Másodszor is meghalt: amikor elfeledték. Ez a feledés most is tart – noha szelleme bűvópatakként fel-felbukkan, s olykor rendre ámulatot kelt.

Szerencsés vagyok. Családom bolygórendszerében olyan nap égett gyerekkoromtól, amelynek melege újra és újra át-

járta életünket. Az ősbölcső valahol az ukrán–lengyel vidéken ringott, aztán a biztonságosabb osztrák birodalmi fegyverek védelmében: Kárpátalján. Mindenesetre szláv nyelvterületen – innen ered a „Brod” név, amely vízparti átkelőt, révet jelent, illetve a család másik ágáé, a „Bron”, ami fémöntésre, tehát mesterségre utal. Akkoriban szükségszerűség volt a nagy család – nyolc, tíz, tizenkét gyerek –, s a rokonok belső és külső falat húztak maguk köré, miközben gazdag erőforrást találtak egymásban, a vallásban, a zsidó hagyományokban. A nagybácsik, az unokaöcsök, a tantik intenzív, színes rokoni világot teremtettek, s ebből az életformából sok minden megmaradt még azután is, hogy a fiatalabbak, a vállalkozó szelleműek átköltöztek „Magyarba”. Mindez a rajzás 1850 és 1870 között zajlott; az én családom esetében a Tisza fölél, Miskolc–Eger vonalába és délre, a Körösök tájára. Olykor a már beszélt szláv nyelv is vonzerőnek számíthatott – talán ez tette Gyulát, Csabát, Tótkomlóst oly kedvessé a szemükben.